

Monumentenroute Zandvoort 2023

Thema: Vergeten verhalen

Intro

Met dit boekje willen wij u rondleiden door Zandvoort aan de hand van een paar “vergeten verhalen”. Voor velen verrassend. U zult merken, er zijn grappige verhalen over o.a. water en vuur maar ook sterke verhalen, waarvan je je kunt afvragen of het wel echt waar is? Over ambachtsheer Paulus Loot die Zandvoort 300 jaar geleden gekocht heeft en een verhaal over een redder die zijn oor verloor tijdens een actie op zee.

Een van onze dorpsgidsen vertelde dat de deelnemers aan de wandeling - vaak achteraf - hun familie en vrienden meenemen. Een daarvan zei: “Zandvoort is veel mooier als je het echt leert kennen. We zien normaal alleen het strand en de boulevard. En nu die prachtige straatjes en buurtjes. Wat een onverwachts genoeg.”

Het zijn prachtige vertelsels van een dorp aan de kust....

Maak de wandeling langs de vele interessante plekken van de route. Een wandeling die u ook na het monumentenweekend kunt doen. Het hele jaar, alleen of met vrienden. Mooi of slecht weer.

Namens de werkgroep veel plezier!

Wandelroute en de Vergeten verhalen:

- De dorpspompen
- 1. Water- en vuurwinkel (**Start wandelroute**)
- De Museumtuin: Over gevelstenen en de kogel
- Het Oude Mannen- en Vrouwengasthuis
- 2. Het Gasthuishofje
- 3. De redders op Zee, “één oortje”
- 4. De Zuidbuurt en de “Zetduivel”
- 5. De Protestantse kerk; de Alba, Paulus Loot en de Wiebelpreek
- 6. Poststraat
- 7. Hogeweg
- 8. R.K. St Agatha kerk
- 9. Raadhuisplein
- Dr. Gerke en het Gemeentelijk Badhuis
- Paulus Loot
- Het Duinwater
- Gemeentelijk Badhuis
- De bouw van de Watertoren
- De Noordbuurt

De genummerde hoofdstukken zijn onderdeel van de wandelroute

De Dorpspompen

Het water dat we nu drinken komt uit de kraan, maar dat is niet altijd zo geweest. Daar is een hele geschiedenis aan vooraf gegaan. Op verschillende prenten en oude kaarten zijn afbeeldingen gevonden, waar de Zandvoortse dorpspompen stonden. Verder terug in de historie waren er in Zandvoort ook putgalgen.

In het vissersdorp Sandevoerde en later de badplaats Zandvoort is water altijd zeer belangrijk geweest. Ook de grote hotels zoals het eerste Kurhaus, het Grand Hotel, Hotel d'Orange, hotel Groot Badhuis waren aangewezen op pompwater. Zo was het motto 'de zee geeft en neemt' en vanaf het bestaan van Sandevoerde was de zee altijd aanwezig bij de vissersvrouwen en de strandjutters.

Veel later werd in 1911 besloten om als gemeente een eigen waterleiding aan te leggen en te exploiteren. Er werd een overeenkomst met de gemeenteraad van Amsterdam aangegaan betreffende de levering van het water.

Het "duinwater" verhaal wordt verteld verderop in dit boekje.

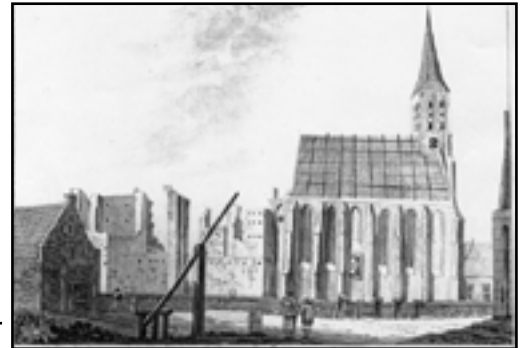
Op de voorgrond van deze ets staat bij de dorpskerk een putgalg. Daarmee tilden de bewoners een emmer water uit de put.

Relatief kort onder het grondoppervlak was helder duinwater, dus het lekker smakende water hoefde er alleen met weinig mankracht uit geschept te worden. —

De kaart is tot 1833 bijgewerkt met de openbare dorpspompen.

Rond 1600-1650 verschijnen op de prenten in Zandvoort de eerste openbare waterputten en mogelijk waren ze er al in de dertiende eeuw.

Met de groei van het dorp volgden er meerdere waterpompen. Rond 1900 zijn er de volgende pompen in het dorp: Kerkplein, Schelpenplein, Haltestraat, Pakveldstraat,

Pakveldstraat

Gasthuisplein

De Haltestraat

Begin van de Strandweg

De waterputten/pompen van het Gasthuisplein, Kerkplein, Pakveldstraat, het Schelpenplein en de Haltestraat stonden op enigszins centrale plaatsen in de bebouwde kom van het dorp. De waterpomp aan het eind van de Strandweg was bedoeld voor de strandbezoekers.

Waterpompen

Hoewel niet snel, groeide het dorp Sandevoerde door de jaren heen. Om de dorpingen niet te veel te laten lopen met een juk en zware waterremmers ontstonden op vele andere plaatsen in het dorp waterputten. Tot aan ca. 1750 haalde men zo water, echter in die periode zien we ook dat op verschillende plaatsen waterputten plaats maken voor dorpspompen. Bij deze pompen ontmoetten de meeste vrouwen elkaar, daar werden niet alleen de laatste nieuwtjes uitgewisseld maar ook de dorpsroddels.

De oude Zandvoorters wisten het overigens wel

Er was in vroegere tijden bijna geen huis, of er was wel een pomp aanwezig. De filterende werking van het duinzand was hen genoegzaam bekend en ze dronken het dan ook zó uit de pomp! Het zuivere duinwater had geen enkele bijmaak, of nadelige werking in het lichaam. Dysenterie of maag- en darmaandoeningen kwamen dan ook vrijwel niet voor. Dat is altijd zo gebleven.

Water- en Vuurwinkel

Start wandelroute

In de vorige eeuw was het een uitdaging om niet alleen aan water, maar ook aan vuur te komen. Dat kwam omdat de mensen dicht op elkaar woonden en hun huizen vaak gebouwd waren met zeer brandbare materialen. Vooral 's nachts was vuur een groot risico.

Het water dat niet uit de kraan en/of pomp stroomde, kon men ook bij de “Water- en Vuurwinkeltjes” kopen. In deze winkeltjes werd erop toegezien dat er geen ongelukken met vuur gebeurde. Er stond altijd een waterketel op het vuur en er werd warm water verkocht. Tevens werd dag en nacht het vuur aangehouden zodat men 's morgens een gloeiend kooltje kon kopen die dan in een tesje naar huis werd meegenomen. Thuis stookte men dan snel een eigen vuur om al vroeg het water te verwarmen.

In het Zandvoorts Museum is een Water- en Vuurwinkeltje te bewonderen.

Het water- en vuur winkeltje op de foto stond onder aan de Stationsstraat/Prinsenhof straat (voorheen Jan Snijderplein). Het was het winkeltje van Poppe Moeke of te wel het winkeltje van Kemp.

1. Route: Start bij Zandvoorts Museum en bezoek het water- en vuur winkeltje en de museumtuin.

De Museumtuin

In de tuin van het Zandvoorts Museum hangen aan de muren veel eerste (gevel)stenen en elke steen heeft een verhaal. Vaak mochten de kinderen van de notabelen de eerste steen in metselen. Zo werd de eerste steen bij Hotel Bouwes op 24 augustus 1952 onthuld door Johanna (Joke) Bouwes.

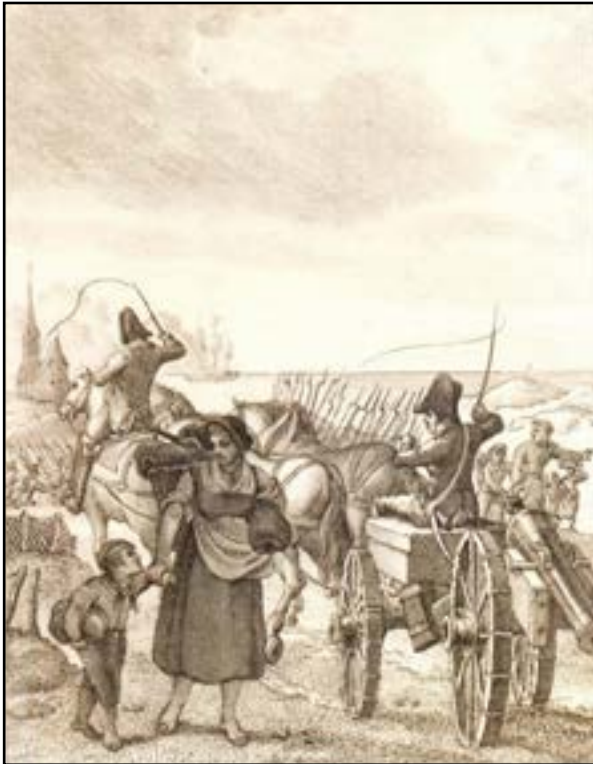
Hotel Bouwes op het Badhuisplein

Joke Bouwes was in 1952 een dreumes van drie jaar toen ze de 1ste steen mocht leggen van Hotel Bouwes op het Badhuisplein. Er waren talrijke autoriteiten aanwezig om deze bijzondere gebeurtenis mee te maken. Joke had helemaal geen zin om te gaan metselen en ze moest er zelfs van huilen. Ze was niet te bewegen om het zilveren mini-troffeltje een cadeau van architect H.G. Wills aan te pakken. Na lang aandringen van pa en ma lukte het uiteindelijk en kwam de eerste steen toch nog daar waar hij moest zijn.

In de museumtuin ligt een kanonskogel. Deze is afkomstig van de zolder van het raadhuis en aan de specierand rondom de kogel is te zien, dat hij ergens ingemetseld heeft gezeten.

Het verhaal doet de ronde, dat de kogel in de blinde achtergevel van het Oude Mannen- en Vrouwengasthuis aan het Gasthuisplein heeft gezeten en afkomstig is van een beschieting van Zandvoort door de Engelsen in 1805, in de Bataafse tijd. De kans dat de kanonskogel die in de museumtuin ligt dezelfde is uit bovenstaand verhaal van het Gasthuis, is heel goed mogelijk.

“Het beschieten van Zandvoort door de Engelsen”. Een gravure van R. Vinkeles. Voor de kust ligt een schip dat Zandvoort onder vuur neemt. De bevolking zoekt een goed heenkomen en een Franse legermacht trekt richting strand.

Oude Mannen- en Vrouwengasthuis

Het topbeeldje van het Oude Mannen- en Vrouwengasthuis is nog in het Zandvoorts Museum aanwezig.

Het Oude Mannen- en Vrouwengasthuis

Agneta van Ackersloot, de geestelijke dochter te Haarlem, vermaakte bij testament op 8 November 1663 haar vermogen aan de gasthuizen te Zandvoort en Wijk aan Zee. Het aandeel van Zandvoort bedroeg 5432 gulden. Zij bepaalde daarbij dat jaarlijks op haar sterfdag (7 januari) tot hare gedachtenis aan de bewoners van de stichting: "Een traktatie van een half konijn en een pinte wijn zou gegeven worden." In 1655 kostte dat 12 gulden en 19 stuivers. Het oude Mannen en Vrouwengasthuis met zijn fraaie trapgevel moest in de winter van 1927-1928 wegens bouwvalligheid worden gesloopt.

2. Route: Loop vanuit de uitgang van het Zandvoorts Museum rechtsaf over het Gasthuisplein richting het Gasthuishofje

Het Gasthuishofje

De witte huisjes aan het begin van het Gasthuisplein horen bij het Rijksmonument Gasthuishofje. In 1947 was het hofje als eerste project van het wederopbouwplan van ing. Friedhoff na de oorlog klaar. Een gevelsteen herinnert daar nog aan. Het is de moeite waard om de trap op te lopen en een kijkje te nemen in het verstilde hofje. Het klokje boven de ingang is onlangs gerestaureerd.

Ter herinnering aan de wederopbouw is in de muur van het Gasthuishofje een gedenksteen aangebracht in opdracht van de Rijkscommissie voor aankopen en opdrachten aan kunstenaars, vervaardigd door beeldhouwster Katinka Limpers van Rood. Met de opdracht werd ook de man van Katinka geëerd: de beeldhouwer Johan Limpers. Hij werd op 10 juni 1944 in de duinen van Overveen gefusilleerd en is later begraven op de Eerebegraafplaats Bloemendaal.

Op het Gasthuisplein werd in 1991 een replica geplaatst van de oude dorpspomp die toen bij het Oude Mannen- en Vrouwengasthuis stond. Door vandalisme werd de pomp veelvuldig vernield dus werd de waterpomp verplaatst naar het Gasthuishofje.

Bouw van het Gasthuishofje 1946

Gasthuishofje, aquarel
Cornelis van Meurs
(verkrijgbaar als kaart in het
Zandvoorts Museum)

3. Route: Vervolg van de wandeling via de bogenroute (Poortjes)

Loop richting de Kruisstraat, ga linksaf Agnetastraat, rechtsaf Noorderstraat in en via de trap de boog door, sla linksaf op de Burgemeester Engelbertstraat, vervolgens via Burgemeester Engelbertstraat 1ste boog linksaf, ga rechtsaf op de Sandrinastraat en ga aan het eind linksaf en rechtsaf richting Dorpsplein/Bodeweg naar de Buureweg. Bij de Westerstraat is rechts een trap met boog en steek de Thorbeckestraat over naar het botenhuis KNRM.

De redders op Zee

De geschiedenis van de KNRM gaat terug tot 1824 en is dus bijna 200 jaar oud. "In dat jaar stranden er 17 schepen. Zes mensen die de opvarende van een gestrand schip probeerden te redden verdronken toen zelf. De reddingsboot werd door 8 paarden naar het strand getrokken.

Naar aanleiding van dit droeve feit werd een georganiseerd reddingswezen opgericht, waar later de KNRM uit ontstond. Het eerste stenen boothuis in Zandvoort lag aan de Strandweg, later aan de Zeestraat en nu aan de Thorbeckestraat.

Verhaal van de bijnaam één oortje

Lange tijd werd in het raadhuis van Zandvoort een met alcohol gevuld flesje met het oor bewaard dat één der redders, Willem Draijer bij een ongeluk verloor. Nadat de reddingsboot was uitgevaren en bij het wrak was aangekomen, sprong een ketting van de zogenaamde "Spaanschen Ruyter" stuk en trof het hoofd van Willem Draijer dusdanig, dat het oor eraf gerukt werd. Dit ongeval scheen de wakkere zeerob niet te deren, hij ging gewoon door met redden wat er te redden viel. Nadat de redders waren teruggekeerd en zijn hoofd was verbonden, wilde hij het oor weggooien. "Wat heb ik aan dat ding," zei Willem Draijer. De burgemeester voorkwam dat en bewaarde het oor in een flesje alcohol. Al gauw werd het verhaal in de wijde omgeving bekend en velen kwamen naar Zandvoort om de moedige Draijer en natuurlijk het afgerukte oor te zien. De burgemeester ontving van de bezoekers F1.80,- aan giften en gaf het geld aan Draijer die, dankbaar voor de belangstelling, het oor aan de burgemeester afstond. bron: Bad-Zandvoort door F-Allan Rijksarchief Haarlem.

Willem Draijer (één oortje)

4. Route: Steek vanaf het Botenhuis de Thorbeckestraat over en loop richting de Hogeweg. Ga linksaf via de boog Hogeweg naar de Duinweg en vervolg de route langs het beschilderde huis aan de Duinweg richting Schelpenplein.

De Zuidbuurt

Dit buurtje is een van de oudste buurten van Zandvoort en had tot de jaren vijftig, zestig van de 20e eeuw veel kleine middenstanders en ambachtelijke bedrijfjes. Zo waren er een groenteboer, een bakker, een melkwinkel, smederij, varkenslager en een drukkerij gevestigd. Die zijn helaas verdwenen net zoals de dorpspomp waarvan alleen nog een foto van is.

De Duinstraat

De dorpspomp bij het Schelpenplein is niet meer aanwezig.

Het Schelpenplein

Bij het witte huis links aan het Schelpenplein is een doodlopend steegje (sloppie) met aan de gevel deze steen en een spreuk.

Wie ziet de steen die aan het einde van het Schelpenplein onopvallend tegen de witte gevel van een hoekhuis aan de linkerkant leunt? De Zandvoorters zijn er nog niet precies uit hoe oud de schampsteen is. Hij diende, net als de steen bij café het Wapen van Zandvoort op het Gasthuisplein, ervoor dat de karwielen van de voermanierij, als men de bocht nam, de muur niet beschadigde.

5. Route: Vanaf het Schelpenplein loopt u naar het Kerkdwarpspad via het Kerkpad naar beneden richting Protestantse kerk.

Kerkdwarspad

De tweede boom van de route staat bij de parkeerplaats van het Kerkdwarspad en is net als de kastanjeboom op het Gasthuisplein een witte paardenkastanje (*Aesculus hipp. Baumannii*). Deze boom is ‘jonger’ en staat op de monumentenlijst benoemd als monumentale boom ouder dan 80 jaar.

In de muur van de voormalige drukkerij van Petegem aan het Kerkpad is een leuk gevelsteentje ‘het zetduiveltje’ te zien gemaakt door beeldhouwer Edo van Tetterode. De meeste ‘versieringen’ van Van Tetterode hebben een cryptische woordspeling die de buitenstaander niets zegt. Met een kleine uitleg wordt de ‘grap’ duidelijker.

De zetduivel

Sinds 20 maart 1985 is in het Kerkpad 6 een kleine ‘versteende ‘grap door kunstenaar Edo van Tetterode gemaakt. Met veel plezier ontwierp de beeldhouwer de steen in vrije opdracht voor drukkerij van Petegem. De steen is ongeveer 65 cm hoog en 33 cm breed en is uitgevoerd in wit zandsteen en geeft op anekdotische wijze de aard van het bedrijf weer. De twee drukrollen op de gevelsteen met een flard papier ertussen beelden uit dat het een drukkerij betrof, terwijl de slagzin ‘Druk werk door Drukwerk’ voor zichzelf spreekt. De naam van het bedrijf werd in bladgoud aangebracht. Daarboven kijkt vanuit een nisje een zogenaamd ‘zetduiveltje’ met een sardonische grijns naar de gebeitelde woorden want daarin staat een drukfout! Namelijk de 2de R in Drukwerk is in spiegelbeeld gezet.

Kerkpad

Protestantse Kerk

In 1531 werden bij Zandvoort al 'Hagenpreken' gehouden. De kerk is gespaard gebleven tijdens de beeldenstorm. Maar in 1573 wordt de kerk in het begin van de Tachtigjarige Oorlog door de Spanjaarden verwoest, tijdens het beleg van Haarlem. De eerste predikant kwam in 1586. Tussen 1604 en 1609 is het kerkgebouw op staatskosten hersteld en ingericht voor hervormde erediensten. De toren (Rijksmonument) is gemeentelijk bezit en werd hersteld en voorzien van een spits en een slaguurwerk.

Ambachtsheer Paulus Loot

Op 6 november 2023 is het precies 300 jaar geleden dat de Amsterdamse koopman Paulus Loot op een openbare veiling de 'Heerlijkheid Zandvoort' van de Staten-Generaal kocht. Zandvoort was in 1722 een armoedig oord achter de duinen. Met de komst van Paulus Loot kwam er meer welvaart.

In de jaren 1722 –1725 werd het kerkship op kosten van de ambachtsheer Paulus Loot uitgebreid gerestaureerd. De muren werden versterkt, de vensters en vloeren werden vernieuwd en er werden heren en kerkenraadsbanken geplaatst. Tegelijkertijd werd er tegen de zuidmuur een grafkapel gebouwd, waarin het familiegraf voor Paulus Loot ligt.

De eikenhouten kansel werd in 1728 geplaatst. Aan het vervallen achterstuk van de kerk werd niets gedaan. Door de groei van de gemeente was het kerkgebouw in 1890 te klein geworden. De kerk werd toen uitgebreid met twee zijvleugels, waardoor de huidige vorm tot stand kwam.

Het verhaal van de masten van het stoomschip Alba.

"Het schip verging in 30 januari 1905. De aangespoelde mast van de ALBA werd bewaard, en werd gebruikt in de dorpskerk, voor twee pijlers bij de uitbreiding van de orgelgalerij. Dr. K.P.G. Schwartz bedacht onderstaande tekst die de herinnering aan deze sensationele schipbreuk levendig houdt. *"Van 't droef vergane schip, d'in storm bezweken mast, Draagt thans in 's Heren huis een hem gewijde last. Zoo wordt al wat op aard in ramp en rouw ons treft, Een pijler, die ons hart naar 't eeuwig Godshuis heft."*

De wiebelpreek

Oudejaarsavond 1908. Koster Jan Snijer (Lange Jan) liep ondanks zijn 73 jaren bedrijvig af en aan. Over een half uur zou de dienst beginnen. Hij was wat laat, want 's middags moest hij nog een graf delven." O, Heer, het vlondertje onder de kansel," dacht Jan ineens. Hij spoedde zich naar de kansel en legde het eronder. Maar wat was dat nu? Hoe hij het ding ook aandrukte, het bleef half scheef hangen. Het noodlot wilde dat intussen de Kerkenraad met plechtige gezichten binnenkwam en zijn zitplaats begon in te nemen. Dat betekende dat ieder ogenblik de dominee kon komen. Jan vocht vertwijfeld zijn laatste strijd met het vlondertje. Hij moest het opgeven en kwam het trapje af; gelaten en geslagen.

Lange Jan

Ds. Posthumus Meyjes

Dominee Posthumus Meyjes beklom na het stille gebed de kansel met ferme tred. De dominee stond 20 graden uit het lood, zag Lange Jan. Aan zijn stem merkte Jan echter nog niets van onrust. Dat duurde echter niet lang. Het vlondertje raakte tijdens de preek los en de dominee moest alle moeite doen om zijn evenwicht te bewaren.

De kerkgangers hadden niets in de gaten. Lange Jan stond echter doodsangsten uit, want hij kende de woede-uitbarstingen van de dominee maar al te goed. Er zou wat zwaaien straks! Maar net voordat de dominee na afloop losbarstte, kreeg Lange Jan een ingeving. Met een plechtig gezicht zei hij: "Dominee, ik weet het, zeg niks. Ik heb de hele dienst aan een stuk door tot God de Heer gebeden en hem gesmeekt u niet over de rand van de kansel te laten slaan. Hij heeft mijn gebed verhoord." Dominee Posthumus Meyjes was verslagen. Er kwam geen woord over zijn lippen. Hij wierp de deur met een klap dicht. Lange Jan genoot van zijn overwinning. Alleen zijn nieuwjaarsfooi kon hij dat jaar wel vergeten.

6. Route: Vervolg de route via de Poststraat richting de Hogeweg.

Poststraat

Deze straat behoort tot één van de meest beeldbepalende en historische straten van Zandvoort met verschillende monumentale huizen die zowel op de Gemeentelijk als op de Rijksmonumentenlijst staan.

De verandahuizen van Poststraat 4-6a werden in 1898 gebouwd als hotels en pensions. De verandabouwstijl was erg populair rond de eeuwwisseling in Zandvoort. De stijl is karakteristiek voor badplaatsen. Er zijn twee typen: met een doorlopende veranda en met een losse veranda. Tegenover de verandahuizen staat de voormalige pastorie (wit huis naast de kerk) en is nu als appartementengebouw in gebruik.

Op nummer 10 is het eerste vissershuisje van deze wandeling te vinden. Het is gebouwd rond 1870. De gemeente heeft het inmiddels tot monument verklaard. Aan de overzijde staat een nieuw gebouw de 8 sprong. Het gebouw past goed in het oude straatbeeld waar acht jongeren met een geestelijke beperking, onder begeleiding, zelfstandig wonen.

Het oude hotel Faber voorheen pension Teubina aan de Poststraat nr. 7 is heel mooi in de oude stijl gerestaureerd met een schitterend mozaïek van twee zwanen gemaakt door beeldend kunstenaar Hilly Jansen. Er zijn nu appartementen in gesitueerd.

De gemeenteraad besloot in 2003 om het voormalige pand 'Het Oude Posthuis' Poststraat 11 niet op de Gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. Het oude posthuis is in 2009 afgebroken en vervangen voor een modern appartementengebouw.

7. Route: Vervolg de wandeling en loop de weg omhoog richting Hogeweg. U kunt eventueel ook de trap nemen maar sla dan linksaf richting de RK kerk. Vanaf deze plaats kunt u goed het hoogteverschil zien van het dorpscentrum. Loop de Hogeweg naar beneden richting RK kerk

Hogeweg

De hotels op de Hogeweg hadden qua architectuur meer allure. Zie de mooie veranda's en fraaie hekwerken. Tegenwoordig is het straatbeeld aangevuld met strakke flatgebouwen. Tussen de hoge gebouwen zijn nog enkele monumentale huizen te vinden.

Hotel Welgelegen anno 1900.

Op dezelfde plaats staat nu dit gebouw.

Rond 1900 was de 'Hooge' weg nog niet geplaveid.

Op de foto staat een huis dat de sloophamer nog steeds heeft overleefd.

St. Agatha kerk

De St. Agatha kerk is gebouwd in de stijl van de Amsterdamse school: de baksteen-versiering, de sculpturen in natuursteen, de horizontale accenten, de glas-in-loodramen langs de zijgangen (in de Zandvoortse kleuren geel en blauw).

Het schilderij 'Christus aan het kruis' is uit 1825 van Jan Adam Kruseman (1804-1862), de belangrijkste Nederlandse portretschilder in de eerste helft van de 19e eeuw. In 2000 werd het schilderij gerestaureerd met subsidie van o.a. de Mondriaanstichting.

De oude R.K. kerk nu theater 'de Krocht', werd in 1854 gebouwd als eerste katholieke kerk in Zandvoort. Van de beelden die toen in de kerk stonden zijn het Maria beeldje en het schilderij in de huidige kerk aanwezig. De nieuwe kerk (1928) kreeg een prominente plaats vlak naast de oude kerk en is een ontwerp van Pierre Cuijpers, kleinzoon van de architect die het Centraal station en het Rijksmuseum in Amsterdam heeft ontworpen.

8. Route: Ga vervolgens vanaf de kerk rechtsaf naar de Grote Krocht en vervolg deze winkelstraat richting het Raadhuisplein.

Raadhuisplein

Geen dorpspomp op het Raadhuisplein maar in 19e eeuw stond er wel een drinkfonteinje.

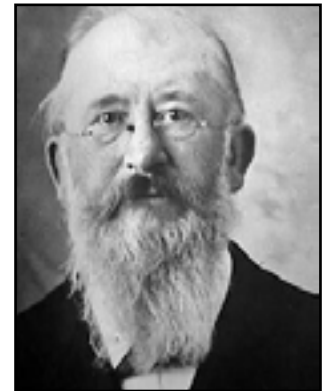
Rond de eeuwwisseling is er nog geen plein en raadhuis te bekennen. Bij de komst van de elektrische tram in 1899 werd een deel van de Krocht in Tramplein gedoopt. Met het verdwijnen van de tram in 1957 verdween ook de naam Tramplein.

Het centrum van Zandvoort is sinds 1880 op kaarten herkenbaar als plein, want voor die tijd was er nog nauwelijks aaneengesloten bebouwing op deze plek. Het plein kreeg eerst de naam Groote Krocht en later Tramplein, uiteindelijk werd het in 1950 vernoemd naar het raadhuis dat er sinds 1911 staat: Raadhuisplein

Dr Gerke en het gemeentelijk badhuis

Op de hoek van de Oranjestraat/Raadhuisplein staat een monumentaal pand. Het was eerst het gemeentelijk badhuis en is nu een winkel met daarboven appartementen. De vroegere dr. Gerke liet het pand in 1902 bouwen als apotheek en woonhuis. Het gebouw is aan de buitenkant redelijk intact gebleven door inspanningen van de toenmalige monumentencommissie.

Dr. Gerke

9. Route: Het eindpunt van de wandelroute is het raadhuis (Rijksmonument) van Zandvoort gebouwd in 1912.

De fontein van het raadhuis schonken de Zandvoorters in 1948 aan burgemeester Van Alphen ter ere van zijn afscheid. Drie haringen spuiten het water in de fontein. Die haringen zijn een paar jaar weggeweest, omdat een Zandvoorter ze liever in zijn douche zag. De dief kreeg echter spijt en bezorgde de haringen weer retour.

De spreuk boven de spuitende haringen is voor iedereen een goede raad: “Trekt u niet aan wat yeder secht, maer doet dat billijk is en recht.”

In de raadzaal waar het college en de raad vergaderen, hangt een toepasselijke spreuk: “Alleman van pas te maken en door iedereen bemind, zijn de onmogelijkste zaken die men in de wereld vindt.” De spreuk is een soort knipoog naar de raad. Wie naar het glas-in-loodraam kijkt ziet ook drie haringen in het wapen van Zandvoort. Van oorsprong waren de haringen door elkaar gestoken, maar latere wapenmakers hebben ze over elkaar gelegd. Een wapen in de Protestantse kerk heeft nog wel door elkaar gestoken haringen. Als u geluk hebt, hoort u op het hele uur een helder klokje slaan in de koepel op het dak. Tijd om bij de vele terrassen een hapje en drankje te nuttigen en eens rustig de vergeten verhalen te lezen.

Paulus Loot

Paulus Loot kocht de 'Heerlijkheid Zandvoort'. Zandvoort was in die tijd erg arm. Paulus Loot bracht voorspoed naar wat toen 'De verdoemde duinen' werd genoemd.

Op 6 november 1722 hield de Staten-Generaal een openbare veiling van verschillende gebieden. Zo werden bijvoorbeeld Vogelenzang, Overveen en Bloemendaal in één koop voor 30.100 gulden aan Haarlem verkocht. Hillegom ging die dag voor 18.000 naar de bekende Amsterdamse familie Six.

Zandvoort was minder in trek. Paulus Loot hoefde maar 10.500 gulden neer te leggen voor het dorp en 4140 gulden voor drie duingebieden rondom Zandvoort.

Omgerekend naar euro zou dit tegenwoordig in totaal circa €185.000,- zijn.

Wie was Paulus Loot?

Paulus Loot werd geboren op 27 september 1673 in Amsterdam in een gereformeerd gezin.

Gedurende zijn leven is hij twee keer getrouwd. In 1708 trouwde hij op huwelijkse voorwaarden met de rijke Margaretha van Quesnoy. Hij was toen 34 jaar oud. In 1710 kregen zij een zoon die zij ook Paulus noemden. In 1737 trouwde Paulus Loot voor de tweede keer, hij was toen 63 jaar. Zijn vrouw Margaretha Verhamme was 62, weduwe en zeer vermogend.

Paulus Loot overleed 14 oktober 1753, 80 jaar oud. Een zeer hoge leeftijd in die tijd. Zijn zoon was in het jaar daarvoor al overleden op 42 jarige leeftijd.

Gedurende zijn hele leven heeft Paulus Loot lichamelijke klachten gehad. Dagboekschrijver Bicker Raye meldt in zijn geschriften over Paulus Loot dat ‘deze nette en propere man aan zware ontstekingen leed waardoor zijn lichaam langzaam verrotte’

Als er in 1722 een Quote 500 had bestaan, dan had Paulus Loot daar zeker ingestaan. De Amsterdamse koopman was zeer vermogend. Zo handelde hij in juwelen, waaronder Braziliaanse diamanten. Ook is bekend dat in zijn nalatenschap 6.000 parels aanwezig waren. Als bankier in Lissabon leende hij geld aan de Portugese koning. In 1721 introduceerde hij als eerste een houtzaagmolen in Portugal. Deze is als bouw pakket vanuit Holland vervoerd, inclusief de deskundigen om de molen te bouwen en te bedienen. Ook was hij commissaris van de Staten-Generaal in Lissabon. In die functie voerde hij de administratie over buitgenomen schepen in onze ‘Hollandse Oorlog’ met Frankrijk.

In Haarlem laat Paulus Loot de buitenplaats Het Klooster aanleggen. Dit is begin vorige eeuw afgebroken voor de bouw van de arbeiderswoningen.

De grafkelder in de Protestantse kerk

Eén van de eerste dingen die Paulus Loot deed na zijn aankoop van Zandvoort, was het opknappen van de Protestantse kerk. Daar liet hij ook meteen een grafkapel voor zijn familie bouwen. Deze is ook nu nog aanwezig in de kerk. Paulus Loot was zeer bezorgd dat zijn graf niet goed onderhouden zou worden. Hij legde daarom in zijn testament de plicht van onderhoud vast.

Paulus Loot ligt nog steeds begraven in deze kapel.

Er zijn geen portretten van Paulus Loot

Het duinwater

In 1846 maakte C.D.Vailant een ontwerp voor de Amsterdamse Waterleiding. Oorspronkelijk zou het duinwater door buizen naar de Brouwerskolk nabij Overveen worden geleid en vandaar naar Amsterdam. Er moest (1848) nog een cholera-epidemie voorbijkomen om te zorgen dat die plannen voor duinwater vaste vorm kregen

Een leidende rol in het verhaal over het duinwater speelde de schrijver en landsadvocaat Jacob van Lennep (1802-1868). Hij had een buitenhuis in Heemstede, huis te Manpad. Hij dronk daar volgens de overlevering een keer een glaasje heerlijk duinwater.

Het idee om dat naar Amsterdam te vervoeren, was geboren.

Jacob van Lennep

Oranjekom in de Amsterdamse Waterleidingduinen

Huis te Manpad

Op 11 november 1851 stak de Prins van Oranje, onder muziek en kanongebulder de eerste spade in de grond en begon men met het graven van de tegenwoordige Oranjekom in de duinen bij Leyduin. Ten slotte ontstond in het duin een net van waterleidingkanalen. Twee jaar later stroomde het eerste drinkwater dat werd opgepompt uit de duinen bij Vogelenzang en via een gietijzeren buizenstelsel uitkwam in een fontein bij de Willemspoort, waar het duinwater voor een cent per emmer werd verkocht.

Gemeentelijk badhuis

In veel huizen waren destijds nog geen douches of een bad aanwezig. Daarom kwam aan het voormalig Tramplein een gemeentelijk badhuis. Na het vertrek huisarts Gerke is zijn woonhuis in gebruik genomen door de gemeente. Er werd later onder andere een badhuis in gevestigd en werd in de volksmond het badhuis 'Doessie-bad' genoemd. Je kon er dan ook alleen douchen. Eerst moest je in een wachtkamer die nogal muf rook wachten op je beurt. Bij een klein luikje riep de badmeester of juf je naam af en moest je betalen. Van maandag tot en met donderdag betaalden abonnees 10 cent. De ene badjuf of meester liet de klanten langer douchen dan de ander, al hing er wel een klokje bij de douches. Aan de bovenkant waren de douches afgedekt met kippengaas, zodat je niet stiekem naar de buurvrouw kon gluren. Na 1950 kregen veel huizen een eigen douche en werd het badhuis gesloten. Het gebouw is aan de buitenkant redelijk intact gebleven door inspanningen van de monumentencommissie. De binnenkant is echter drastisch veranderd en er is nu een winkel in gevestigd.

Zandvoort kreeg eigen kraanwater

De Zandvoortse raad besloot pas eind 1907 met algemene stemmen nader onderzoek te doen en sprak de voorkeur uit om een noodzakelijk pompstation niet ten noorden van Zandvoort te bouwen daar anders die gronden, welke uitstekend geschikt waren voor de aardappelteelt voor die teelt waardeloos zouden worden. Uiteindelijk werd de jarenlange discussie over het wel of niet hebben van een waterleiding afgerond. Besloten werd om als gemeente Zandvoort zelf een eigen waterleiding aan te laten leggen en te exploiteren en met de gemeente Amsterdam een overeenkomst aan te gaan inzake de levering van water (1911).

De bouw van de watertoren

Om de gemeente Zandvoort continu van goed water te kunnen voorzien werd in het najaar van 1910 met de bouw begonnen van de watertoren. In de loop van 1912 werd de toren in gebruik genomen. De watertoren werd op het hoogste punt van Zandvoort geplaatst bovenaan de Rozennobelstraat, waar voorheen de Vuurbaak (vuurtoren) stond.

De watertoren stond op een duin, met aan zijn voet het oude dorp met de vele klein straatjes. En was geheel door huizen omringd en grensde aan de noordzijde vrijwel aan hotel 'd' Orange'. Het prachtige bouwwerk was voorzien van enkele uitzichtgelegenheden zodat het tevens als uitzichttoren dienstdeed. De toren heeft 31 jaar lang het beeld van Zandvoort beheerst. Op vrijdag 17 september 1943 des middags om 2 uur precies, werd nl. op last van de bezettende macht het gigantische bouwsel opgeblazen.

Op de parkeerplaats van het De Favaugeplein is op 5 mei 1995 (50e verjaardag van de bevrijding) een gedenksteen onthuld op de plek waar de oude watertoren stond. Om de gedenksteen te kunnen plaatsen is nauwkeurig de plaats bepaald waar de watertoren destijds gestaan heeft. Een twaalfhoekige steen (deze vorm had de toren ook) geeft de plaats aan waar zich het hart van de watertoren bevond.

De steen is vervaardigd door de heer A. Lavertu.

Toen de wederopbouw van Zandvoort na de bezetting in 1945 een aanvang nam, brak een nieuwe periode aan in de geschiedenis van het Zandvoortse Waterleidingbedrijf. Er werd een start gemaakt met het herstel en er keerden steeds meer inwoners naar hun dorp terug na een gedwongen evacuatie. In 1948 gaf het gemeentebestuur aan architect J. Zietsma in Amsterdam de opdracht tot het ontwerpen van een nieuwe watertoren. Aanvankelijk werd opnieuw een ronde toren op papier gezet, maar op aandrang van de raadscommissies wijzigde de heer Zietsma dit ontwerp. Medio 2023 krijgt de oude watertoren een nieuwe (woon)bestemming en zal worden begonnen met het bouwen van appartementen in de toren.

De Noordbuurt en het Zandvoorts Wonder

De Noordbuurt bestond vroeger uit vele smalle straatjes en sloppies, het waren soms zandpaden.

In de Noordbuurt waren verschillende voermenderijen die goederen vervoerden, en waren vooral ook schelpenvissers. In de Pakveldstraat waren halverwege twee voermenderijen van de families Schelvis en aan de overkant fam. Vossen. Beide families bestond uit een vader met 2 zoons die ook dit werk deden. Omdat er veel bedrijfjes waren met paard en wagen was er een bedrijf die stro en hooi verkocht, in de volksmond 'Het Wonder van Zandvoort' de eigenaar was Kees Schaap met als bijnaam Kees de Laers. Waarom deze bijnaam? Kees verkocht hooi in jute zakken en om de zakken terug te krijgen had hij de zakken beschilderd met een grote zwarte laars. Het wonder van Zandvoort verkocht niet alleen stro en hooi, maar ook potten, pannen, kop en schotels, borden, bestek, olielampenen alles wat voor een levensbehoefte nodig was.

Het Wonder van Zandvoort

Winkel van Maertje van Menks de Ruifel

Kees Schaap verkocht ook speelgoed en in 1930 zat er in zijn zaak al Sinterklaas. Gewoon als reclame om daar vooral speelgoed te kopen. In de Noordbuurt waren ook andere winkels waaronder Maertje van Menks de Ruifel of te wel Maertje van der Veld Schuiten. Zij verkocht onderbroeken, hemden, onderkleding, werkkleding en je kon er lappen stof kopen, ze plooiden ook de kanten kappen voor de vrouwen die deze droegen. Dat plooiën werd met een speciaal machientje gedaan.

Zandvoort en de vergeten verhalen

De gebouwen zijn in dit weekend gratis toegankelijk voor iedereen. Er worden verhalen verteld over culturele gebruiken, tradities en ambachtelijke vaardigheden.

Het culturele evenement verbindt mensen met monumenten en laat zien dat de verhalen en schoonheid van monumenten een verrijking voor onze leefomgeving en voor onszelf zijn.

Wij hopen dat u aan de hand van dit boekje met veel plezier door het “levend” Erfgoed van Zandvoort gaat wandelen.

Wandelroute

1. **Start bij Zandvoorts Museum en bezoek het water- en vuur winkeltje en de museumtuin.**
2. **Loop vanuit de uitgang van het Zandvoorts Museum rechtsaf over het Gasthuisplein richting het Gasthuishofje**
3. **Vervolg van de wandeling via de bogenroute (Poortjes)**
Loop richting de Kruisstraat, ga linksaf Agnetastraat, rechtsaf Noorderstraat in en via de trap de boog door, sla linksaf naar de Burgemeester Engelbertstraat , vervolgens via Burgemeester Engelbertstraat 1ste boog linksaf, ga rechtsaf naar de Sandrinastraat en ga aan het eind linksaf en rechtsaf richting Dorpsplein/Bodeweg naar de Buureweg. Bij de Westerstraat is rechts een trap met boog en steek de Thorbeckestraat over naar het botenhuis KNRM.
4. **Steek vanaf het Botenhuis de Thorbeckestraat over en loop richting de Hogeweg. Ga linksaf via de boog Hogeweg naar de Duinweg en vervolg de route langs het beschilderde huis aan de Duinweg richting Schelpenplein.**
5. **Vanaf het Schelpenplein loopt u naar het Kerkdwarspad via het Kerkpad naar beneden richting Protestantse kerk.**
6. **Vervolg de route via de Poststraat richting de Hogeweg.**
7. **Vervolg de wandeling en loop de weg omhoog richting Hogeweg. U kunt eventueel ook de trap nemen maar sla dan linksaf richting de St.Agatha kerk. Vanaf deze plaats kunt u goed het hoogteverschil zien van het dorpscentrum. Loop de Hogeweg naar beneden richting St. Agatha kerk**
8. **Ga vervolgens vanaf de kerk rechtsaf naar de Grote Krocht en vervolg deze winkelstraat richting het Raadhuisplein.**
9. **Het eindpunt van de wandelroute is het raadhuis (Rijksmonument) van Zandvoort gebouwd in 1912.**

Een uitgave van het
Zandvoorts Museum
Behoud Zandvoorts Cultureel Erfgoed
Genootschap Oud Zandvoort

In het kader van de
Open Monumentendagen Zandvoort
9 en 10 september 2023

www.zandvoortsmuseum.nl

Folklorevereniging
DE WURF
opgericht 1 februari 1948